

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 67 Yıl: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 67 Year: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number:
<http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3799>

ANADOLU'DA UNUTULMUŞ BİR GELENEKSEL OYUN: ATLI TURA* A FORGOTTEN TRADITIONAL GAME IN ANATOLIA: EQUESTRIAN TURA

Mehmet TÜRKMEN**

Öz

At, Türk bozkır göçebe kültürünün oluşmasında olduğu gibi spor geleneğinin belirlenmesinde, gelişmesinde ve diğer kültürlerle naklinde baş aksiyon olmuştur. At, bozkır yaşam tarzına uygun, milli iade ve niteliklerine göre de çok sayıda binicilik sporlarının meydana çıkmasına da vesile olmuştur. Bullardan hala yapılmakta olan, unutulmaya yüz tutan ve yapılmayarak unutilanlar olmuştur. Bu çalışmada da üçüncü sınıflamada yer alan "atlı tura oyunu" incelenecektir. Çalışmanın amacı; Kahramanmaraş'ın Afşin, Elbistan ve Göksun, Kayseri'nin Sarız, Malatya'nın Akçadağ ve Darende ve Sivas'ın Gürün ilçeleri köy düğünlerinde oynamış atlı tura oyunu kayıt altına almaktır. Metot: Araştırmada yüz yüze görüşme (canlı söyleşi) ve belge tarama yöntemi kullanılmıştır. Konu kapsamında beş erkek ve beş kadınla görüşülmüş ve de alan yazın taraması yapılmıştır. Geçmişte sosyal merasimlerin ayrılmaz bir parçası olan tura oyunu, davetiye, müzik, ödül, kategori gibi ritüelleri başlıklar halinde incelenmiştir. Sonuç: Atlı tura oyununun "çıplak çarpışma" ve "ciğer çarpışma" adıyla iki versiyonuna Kırgızistan'da rastlanılmıştır. Atlı tura oyununun, evlenme ve sünnet törenlerinde, takvime bağlı Hızır nebi, koç katımı, hasat derleme, bahar ve milli bayramlarda oynadığı belirlenmiştir. Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçelerinde 1940'lı yıllara kadar, Afşin ve Göksun ilçesi Binboğa Dağı eteklerinde ki köylerde ise 1970'li yıllara kadar yoğun bir şekilde oynandığı tespit edilmiştir

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Spor, Atlı Oyun, Tura.

Abstract

The horse, as in the formation of the Turkish steppe nomadic culture, was the main action in the determination, development and transfer of sports tradition to other cultures. There have been those that are still being done, those on the verge of forgotten, those that are forgotten. In this study, the "horse riding tour" in the third class will be examined. Purpose of this study is recorded and presented it as a written document to at least the future generations horse tura play at the village weddings played Afşin, Elbistan and Göksun of Kahramanmaraş, Sarız of Kayseri, Akçadağ and Darende of Malatya, Gürün districts of Sivas. **Metot:** ace-to-face interview (live interview) and document scanning method were used in the study. Five men and five women were interviewed and the literature was reviewed. The tour game, which was an integral part of social ceremonies in the past; rituals such as invitations, music, awards and categories were examined under titles. Result: two versions of the game "naked collision" and "liver collision" were found in Kyrgyzstan. It has been determined that the game of horse riding is played in the ceremonies of marriage and circumcision, accompanied by Khidr-nebi, ramming, harvest compilation, spring and national holidays. It has been found that this game has been played intensively until the 1940s in the city of Elbistan; until the 1970's in Kahramanmaraş, Afşin and Göksun districts, villages on the skirts of Binboğa Mountain.

Keywords: Traditional Sports, Attitudes Game, Tura.

* Bu çalışma, KTMU-BAB-2018.GOSAUM.01 numaralı "Kırgızistan ve Türkiye'de Geleneksel Atlı Sporların Araştırılması" başlıklı projeden üretilmiştir.

**Prof. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, Muş- Türkiye & Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Geleneksel Oyun ve Spor Araştırma Uygulama Merkezi, Bişkek/ Kırgızistan. turkmenafsin@hotmail.com

1. GİRİŞ

Atın Türk bozkır kültüründeki yeri, önemi ve fonksiyonları bilinmektedir. Tura; lügatlerde "halat gibi örülmüş iplik çilesi", " bazı oyunlarda vurmak için kullanılan düğümlemiş mendil", kamçı, örme kırbaç, demet, bağ, paket gibi manalara gelmekte olup, Farsça "turra" kökeninden gelmektedir (Devellioğlu, 1993, 1113). Farklı sözlüklerde "gelenek", "görenek", "ayin-tören-ritüel" kelimelerinin tanımları ise farklı şekilde yorumlanır. Örneğin, etnoloji sözlüğünde "gelenek"; geleneksel-aktarımdan, "özel istikrarla ayırt edilen ve insanların önceki nesillerden miras kalan davranış biçimlerini korumaya yönelik çabaları yönlendiren" bir tür veya biçim olarak tanımlanır (Kuzhugeta, 2017, 1). "Kültürün en göze çarpan yönelimlerini özetlemeye çalışılsa, bugün bunun için geleneksel spor oyunlarından daha verimli bir alan bulamayız" diyen T. Adorna, oyunun tüketilme şeklinin toplum ve kültürlerle ilgili her çeşit bilgiyi ortaya koyduğunu kastetmektedir (1982, 56). Ünlü sosyoloğun görüşünü, konuyla ilgili araştırmacılar desteklemektedir (Türkmen, 1996, 87; Rojdestvenskiy, 1928, 17).

Geleneksel spor oyunları milli kültürün ayrılmaz bir parçasıdır (Türkmen & Özmaden, 2000, 53). Türklerde yazılmış olduğu biçimiyle bu sporlar, aynı anda hem bir ahlak kodunu hemde geçmişin onur formlarını ihtiva eder (Türkmen and et. al., 2006, 82). Geleneksel spor kültürünün ayrılmaz ve arkaik bir katmanı olan ritüel oyunlar, özünde etniksel olmakla birlikte milli kültür ifadesinin anlamsal ve sembolik biçiminde derin ve çok fonksiyonel değeridir. Geçmişin efsanevi ve kutsal olayları hakkındaki sembolik bilgilerde biriktirilen, kodlanan ve aktarılanlar, elbette belirli bir etnik ortamda faaliyet gösterir ve dini, mitolojik, aksiyolojik ve ideolojik tutum ve ideallerin özelliklerini yansıtır (Ömürzakov, 1956, 27). Bu bağlamda, dünya modernliği sosyokültürel bir fenomen olarak oyun ve spor, geleneksel koşullarda göçebe halkların geleneksel oyunlarını ve yarışmalarını korumak, yeniden yapılandırmak ve yayınlamak kavramına tam olarak karşılık gelir. Türk halkları zengin bir geleneksel maddi ve manevi atlı kültür geliştirmiştir (Aytmambetov, 1967, 69). Ancak küreselleşme anaforu tazyikleri geleneksel sporların bir kısmının unutulmasına vesile olmuştur. "Atlı tura" oyunu, Anadolu'da (özellikle Kahramanmaraş ilçeleri ve çevre illerinde) bundan 50-60 yıl öncesine kadar büyük ihtişamla yapılmış, ancak bu yıllardan sonra Türk spor kültürü halkasından kopup gitmiştir (Oynoshev & Chochkina, 2016, 124). Bu konuda çalışma alanı daralmış, bazılarının tekrar yerine getirilmesi imkânsız hale gelmiştir.

Geleneksel oyunların sergilendiği ayinler ve her türlü sosyal törenler, bir halkın kültürel hafızasını örgütleme biçimlerinden biridir (Ömürzakov & Musin, 1973, 13). Belirli bir töreni çoğaltmak için, davranış sırasının, anlamsal ve şiirsel bileşenlerin korunması gerekir. Ayrıca, bu tür normların toplum tarafından aranması önemli ve gereklidir. Folklorun yazılı olarak korunma ihtimalinin yokluğunda, grup kimliğini garanti altına alan tek bilgi sığınağı insan hafızasıdır. Kültürel hafıza kavramı altında "kültür ve sosyal geleneklerin içinde yer alan, geçmişle ilgili temel toplum fikirleri sistemi" kastedilmektedir. Bu bağlamda, bozkır koşullarda göçebe halkların geleneksel oyunlarını ve yarışmalarını korumak, yeniden yapılandırmak ve yayınlamak kavramına tam olarak karşılık gelmektedir. Kahramanmaraş'ın Afşin, Elbistan ve Göksun, Kayseri'nin Sarız, Malatya'nın Akçadağ, Darende ve Hekimhan ile Sivas'ın Gürün ilçeleri ve köylerinin her türlü sosyal merasimlerinin ayrılmaz bir parçası olmuş, günümüzde ise oynanmayan, bu unutulmuş atlı tura oyunu kural, kaide ve ritüelleriyle en azından teorik bağlamda gün yüzüne çıkararak yazılı belge olarak kayıt altına alıp gelecek nesillere aktarabilmeyi amaçladık. Ritüel-oyun yaklaşımına dayanarak, bazı ritüel oyunların ve yarışmaların sembolizm ve törensel işlevi, yörenin şenlikli tören kültürünün bütünleyici ve arkaik katmanını ortaya koymaktadır. Bu çalışmada, Anadolu'da unutulmuş geleneksel sporlardan "atlı tura" oyununun kural- kaide ritüellerini ve ilişkin anlamlarını incelemek için niteliksel araştırma kapsamına giren yöntemlerden yararlandı. Çalışmanın merkezine Kahramanmaraş'ın Afşin ilçesine bağlı Binboğa dağı eteğinde bulunan, beş muhtarlık ve dört mezradan oluşan ve bu dokuz parça köyün hepsine birden "Sevin" denilen Yörük köyleri alındı. Araştırma konusuna yönelik potansiyel veri kaynakları ve yöntemle alakalı soruları düşünsel bir şekilde yanıtlayabilmek adına yorumlayıcı yaklaşımlara başvuruldu. Bunun yansira sosyal fenomoloji deseni kullanılarak betimleme tekniğine de

yer verilmiştir. Veri toplama aracı olarak, görüşme ve doküman analizi tekniği kullanıldı. Araştırmada yüz yüze görüşme (canlı söyleşi) ve belge tarama yöntemi kullanıldı. Konu kapsamında 60 yaşın üstünde beş erkek ve beş kadın olmak üzere 10 kaynak kişi ile görüşüldü ve de alan yazın taraması yapıldı. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış form kullanılarak ilgili kaynak taraması yapılabı gerekli veriler elde edildi ve araştırmada amaçlı örneklem alma metodu kullanılarak rapor haline getirildi.

2.TÜRKLERDE BAZI GELENEKSEL ATLI SPORLAR

Her milletin geçmişten süzülerek gelen, sosyal yapı ve yaşayıştan kaynaklanan, kısmen coğrafi özellikleri de bünyesinde barındıran spor kültürü anlayışları vardır (Türkmen ve ark., 2006, 77-94). Özellikle Türklerde spor ve oyun kültürü çok yaygın idi. Bu Asurlar, Etiler ve Hititlerden yani ön Asya uygarlıklarından itibaren gelişerek devam etmiştir (İmamoğlu ve Koca, 2018, 479-488). Sporların kökenine inmede, teorik ve pratik açıdan incelenmesinde, unutulmuş ve unutulmaya yüz tutmuşları gün ışığına çıkarmada, bilinmeyen yönleri ve orijinal adlarıyla doğru yansıtmada da Kırgızlar, Türk halkları içerisinde en potansiyel bilgi ve birikimlere sahiptirler (Türkmen, 2013, 74). Bazıları için sportif faaliyetler insanın sağlığını geliştirdiği, eğlendirdiği, hoşça vakit geçirmesini sağladığı, vücutlarının güzel ve estetik görünmesini sağladığı gibi birçok fayda göz önüne alınarak yapılır (Yamak ve ark.,2018,1377-1388; Yamaner ve ark.,2018,251-257). Asya vücut kültüründeki bilgiler, düşünceler ve uygulamalar daha ziyade toplumların kültürel yaşantılarıyla bir paralellik göstererek dönemler itibariyle farklı şekillerde hayata geçirilmiştir. Asya toplumlarında mistik hayat anlayışının, savaş zorluklarının ve filozofik dünya görüşlerinin meydana getirdiği kültür o toplumda sporu beden ve ruh dengesinin sağlanmasında bir araç durumuna sokmuş ve onun toplumda yaygın bir biçimde kullanılması fikrini ortaya çıkarmıştır (Türkmen ve Useev,2019,1486-1491). Sporun toplum içinde yaygınlaştırılması, diğer pek çok faktörle birlikte, fertleri yönlendiren değer yargıları, gelenek ve göreneklerin spor türlerini desteklemesi ile de bağlantılı görülmektedir (İmamoğlu ve ark.,1997,139-144).

Geleneksel sporların eğitimi, klasik usta çırak ilişkisiyledir. Bu sistemde etik ve estetik yönler senkronize olarak ahlaki kabul edilir. Ahlaki olan her şey güzeldir ve biçimsel olarak güzel olan ahlaki bir öze sahip olmalıdır. Bu öz Anadolu'ya Türkistan coğrafyasından nakildir. Zira Türkler Anadolu'ya gelirlerken sadece dağarcıklarına iktisadi gereksinimlerini alıp gelmemişler, tüm kültür unsurlarıyla birlikte başat atlı sporlar olmak üzere birçok geleneksel oyun ve sporları da beraberinde getirmişlerdir. Birçok sporda olduğu gibi "atlı tura" nın tarzına bakıldığında, bununla örtüşen, "cılanaç çarpışu / çıplak çarpışma" (Şekil I) ve "öpkü çarpışu / ciğer çarpışma" (Şekil I) diye daha sert mizaçlı iki atlı oyun Kırgızistan'da karşımıza çıkmaktadır. Cılanaç Çarpışu / Çıplak Çarpışma: Başta kalın keçeden başlık, teke derisinden bacağa şalvar (cırğak şim), ayağa kalın çizme giyen, kuşaktan yukarıları çıplak olarak, ellerinde eski gönden yapılmış özel kamçılarla birbirine karşılıklı vurularak yapılan çok sert ve riskli bir savaş oyunudur. Bu oyunu 1899'da Kırgızistan Oş'ta izleyen E.A. Grodekov: "iki savaşçını biri ilk vuruşunda diğerinin sırtından çıkan kan yüzüme sıçradı" der (Ovenburg Listesi, No: 42). Öpkü Çarpışu / Ciğer Çarpışma: Kesilmiş atın iç organı olan, ak ve karaciğer ile bunları tutan kıkırdaksı hortum/larenks (soluk borusu= trachea) ele alınarak; üst tarafı çıplak olan binicilerin birbirine vurmak şeklinde yapılan çok sert ve riskli bir oyundur. Tarihi, yapılışı, kuralı, ödülü ve her türlü özellikleri cılanaç çarpışu ile aynıdır. Ancak, cılanaç'da kafaya giyilen koruyucu öpkü de giyilmemektedir. Konumuz olan unutulmuş "Atlı Tura" (Şekil 3) oyununun yanısıra birde hala günümüzde çok yağın olarak yerde ve yaya oynan "Tura" (Şekil 4) oyunu vardır. Birincisi günümüz Türkiye'sinde ve Türk dünyasında yaklaşık 50 yıldır hiç oynanmaz iken, ikincisi başta Orta Anadolu olmak üzere Güney ve Doğu'da yapılan düğünlerde oynanmaktadır.

Şekil 1: Cılanaç Çarpışuu / Çıplak Çarpışma

Şekil 2: Opkü Çarpışuu / Ciğer Çarpışma

Şekil 3: Atlı Tuta Oyunu

Şekil 4: (Foto) Yaya Tura Oyunu

3.ATLI TURA OYUNU VE RİTÜELLERİ

Atlı tura oyununun ilk ritüeli "Okuntu" dur. Okuntu (şimdi yerini matbu davetiye aldı); kız ve oğlan tarafınca düğüne gelmeleri için hısımlar - akraba ve tanıdıklara havlu, çorap, elbiselik kumaş vb. küçük hediyeler gönderilirdi. Okuntunun kelime manasını Parlatır "Davetiye, davet tezkeresi, düğünlere götürülen hediye" diye tarif etse de (1999, 282), Türk kültüründe kadimden gelen engin ve fonksiyonel manaları vardır (Aytmambetov, 1888, 42).

Düğün başlamadan 1-2 hafta önceden, düğün sahibi tarafından yakın köylere düğüne davet etmek için, Gamber (okuntu dağıtmakla görevli güvenilir kişi) gönderilir. Gamber, davul eşliğinde çığırta yapar. Davet ettikleri kişileri düğün sahibi sorduğunda ünledim der. Davetlerde genel olarak mendil, kumaş, sabun, şeker vb. malzemeler kullanılır. Halk şu tabirler kullanılır. "Gambersiz düğün olmaz, gambersiz oyun olmaz" (K.K. Mehmet Dayan, 15.08.2019).

3.1. Oyun alanı ve atların süslenmesi: 70 metre eninde 120 metre uzunluğunda çimenlik ya da toprak alanlar kullanılır. 120 metre uzunluğunda ve 70 metre eninde alan dikdörtgen şeklindeki alan kireç ile çizilir. Orta yerden 60 metre bir çizgi çizilir ilk çizgilerin üç metre gerisinde atların uzunluklarının sığacağı şekilde ikinci bir çizgi çizilirdi. Her at sığacağı şekilde oyuncu sayısına göre bölmeler yapılır. Son çizginin gerisine 1 metre yükseklikte ağaçlar çakılarak set yapılırdı. Oyun atlarının alnının ortasına gelen üçgen şeklindeki cep kısma Türk bayrağı asılır. Kadınlar tarafından elde veya klasik tezgâhlarda örülen at süsleri ve takımları birçok rengi bir arada bulundurulur. At süsleri atın göğsünden başlar kuyruğuna kadar devam eder. Atın kulak dibine püsküller takılır. Bu süsler ev halkının mağfiretini gösterir. Evlenmemiş olanlar yavuklularının tülbentlerini takarlar. Oyun alanı Türk bayrakları ile süslenir. Özellikle de bir sırk dikilir ve üzerine Türk bayrağı çekilir. Yine Türk bayrağının yanına tulga dikilir (K.K. Melek Kızılay, 16.08.2019).

3.2. Oyun materyali "tura": 2-3 metre uzunluğunda 6-7 cm kalınlığında urgan ve daha ziyade keçi kılından yer tezgâhında dokunmuş "örme" adı verilen urgan kullanılır. Örme bir metre boyunda katlanır ve elle tutacak şekilde düğümlenir. Düğümün gerisinden el geçirilir ve ipin elden düşmesinin önüne geçilmiş olunur.

3.3. Ödüller: Ödül olarak genelde üst kategorilerde oynayanlara; aygır, boğa, tosun veya buğra deve gibi kesinlikle erkek mal verilirdi. Alt kategorilere düğün sahibinin maddi gücüne göre kuzu, toklu, çemiş, tosun, tay vb. canlı hayvan verilirdi. Ödülleri damadın varsa önce dayısı (ları), yoksa amcaları, oda yoksa halası karşılardı.

3.4. Boylar (Katagoriler): Atlı tura oyunu dört boyda yapılır: a) Kategori: 13-15 Yaş arası (talip); Kategori: 16-18 Yaş arası (çırak/şakirt); Katagori: 19-22 Yaş ve üstü (kalfa); Katagori: 23 ve üstü (usta)'dür. Cüssesi yerinde olanlar veya daha önceki müsabakalarda başarı göstermiş atlı tura oyuncularını hakem (aracı) heyeti tarafında bir üst kategoride oynayabilirlerdi.

3.4 Tura oyununun yapıldığı günler: Atlı tura oyununun, sünnet ve evlenme törenlerinde, takvime bağlı Hızır nebi (Hıdır-ellez), koç katımı, hasat derleme, bahar ve milli bayramlarda ve özellikle düğünlerde oynadığı belirlenmiştir Düğünler genellikle ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinde yapılır. Atlı tura oyunu ise düğünlerin yapıldığı çarşamba, perşembe, cuma günlerinden birinde yapılır (K.K. Muammer Koç,14.08.2019).

3.5. Giysi: Aslında oyuna özgü herhangi bir giysi yoktur. Genellikle üste ipek sarı ve mavi gömlek tercih edilirdi. Altta ise uyluk kısmı geniş ve ayağa doğru paçası daralan o zamanki İngiliz pantolonu tercih edilir, ayakta deri poytun (çizme) olmak zorunluydu. Binboğa Sevin Yörük köylerinde Köküşlerin Kabala Durmuş lakabıyla tanınan Durmuş Arsal şöyle anlatıyor: "Giyimine dikkat eden meşhur oyuncu, senin pehlivan dayın Koç-Ali'nin Irıza (Rıza Gün) idi. Gök renkli ipek gömleğin atın hızıyla dalgalanması oyuna farklı bir estetik ve güzellik katardı. Herkes onu farklı bir dünyadan gelmiş gibi izlerdi. Şalvar güreşinde olduğu gibi tura ve cirit oyununda onu hiçbir pehlivan alt edemezdi. Yarpız (Afşin)'ın en iyi atlı turacısı Abidin Ağayı Emirli köyünde daha 18 yaşında iken örme ile vurup attan düşürmüştü. İlçemiz merkezinin adamları bunu uzun yıllar hazmedemediler ve büyük bir kavgaya çıktı. O günden beri Sevin halkıyla ilçe insanları arasında bir çekişmedir gider" (K.K. Durmuş Arslan, 19.08.2019).

3.6. Müzik: Atlı tura oyununda müzik olarak davul zurna kullanılır. Genel olarak Köroğlu ve bazen de Cezayir havası (ritmi) çalınır (K.K. Cuma Arslan, 09.08.2019).

3.7. Oyun alanına geliş: İzleyicilerden birisi bayrak bağlanmış ve tepesinde elma çakılı olan iki metre uzunluğunda değnekle önde, atlı oyuncular ve seçmen (sağmen) dedikleri düğüne iştirak eden izleyiciler arkada, davul eşliğinde oyun alanına gelirler. Oyun alanına gelirken efe oyununa benzer oyunlar oynanırdı. Oyun alanına gelişte ve yerleşmede kız tarafına öncelik verilirdi. Oturma düzeni, Yan çizgilerden 10 m boşluk bırakılır. Boşluğu bırakılmasının sebebi atların oyun alanından çıkıp seyircilere zarar vermemesidir. Çizginin 10 m gerisinde kadınlar, iki m arkasında da erkekler otururdu.

3.8. Aksakallar: Aksakal sözlükte, isim koyan veya mahallenin ihtiyar heyetinde olan kimse; bir meslekte yaşça, kıdemce ilerde ve yetenek bakımından üstün niteliğe sahip olan kimse, duayen; ermiş evliya anlamlarında kullanılır. Aksakal sözü dinlenen o bölgede sevilip sayılan saygın kişilerden seçilir. Aksakalın görevi; oyun esnasında ve sonrasında çıkan olaylara müdahale etmek ve ortamı yatıştırmaktır (K.K. Döndü Özden, 16.08.2019).

Atlı tura oyununda Aksakalların görevini ifa eden kişiye Orta Asya Türk toplumlarında "El Yakşisi" veya "Aksakal" denilmektedir (Divaev, 1907, 42). Afşin, Göksun, Gürün, Sarız, Darende, Akçadağ ve hatta Elbistan'ın dağlık köylerinde oynanan Atlı tura oyununda "baba", "dede" veya bu iki terimi birden kapsayan "dede-baba" denirdi. "Dede-baba": söyledikleri öğreti olarak kabul gören, belli bir yaş olgunluğuna gelmiş, saygın ve sosyal prestijin en üst düzeyindeki kişilere denirdi. Bu çok sert mizaçlı "atlı tura" oyunu esnasında zaman zaman kabileler, köyler, ilçeler veya düğünlerde kız tarafı ile oğlan tarafı arasında kavgalar çıkabilirdi. Bu tür kavgalara meydan vermemek için aracı denen hakemlerden en tecrübeli ikisi ile birlikte "dede-baba" için müsabakanın yapıldığı alanın bitişiğine oturma yeri olarak kule şeklinde bir yapılarırdı. Bu kule, oyunları gözlemleyebilecek yükseklikte olurdu (bugünkü Kırkpınar güreşlerinde olduğu gibi). Söz konusu ilçelerin merkezi yerlerinde yapılan atlı tura oyunlarında Aracılarla birlikte Aksakal görevini "hökümlü" denilen saygın ve yaşlı kişi üstlenirdi (K.K. Erdoğan Altürk, 20.08.2019).

3.9. Hakem (Aracı): Hakem olarak atlı tura oyununu oynamış, çevresine güven vermiş ahlaklı kişiler seçilirdi ve bunlara hakem denilmez, "Aracı" denilirdi. Böyle seçim yapmaktaki asıl neden ise, taraf tutmanın önüne geçmektir. Müsabaka orta çizgide iki hakem anlaşmazlık durumunda da yan tarafta (şimdiki durumda protokolde) oturan "Hökümlü kişi" (saygın ve yaşlı) devreye girerdi. "Aslında bu aracılık (hakemlik) işini daha önce tura oyununda akranlarını (rakiplerini) daim pes ettirmiş,

tecrübeli kişiler yapardı. Sonraları hiç ata binmemiş kişiler yapmaya başladılar. Biz yetiştik geldik 1940'lara kadar Dede dediğimiz kabile reisleri hükümlü kişinin görevini üstlenirdi. Dedenin olduğu cemaatte Dede-Baba varsa, o zaman Dede ona saygı gösterir ve hiçbir olaya müdahale edemezdi. Zaten Dede-Baba'nın olduğu yerde asla olay çıkmazdı. Çünkü aracılar (hakemler) ve turacılar ona büyük saygı duyarlardı. Bizler 1930'larda Sünni olduk. Ondan sonra Dede ve Dede-Baba'nın yerini, daha ziyade parası olan Hükümlü denen kişiler aldı. Ondan sonrada dönüş çıkmaya başladı" (K.K. Selbi Türkmen, 22.08.2019).

3.10. Oyunda kullanılan at: Oyun için kullanılan atların cinsine dikkat edilmezdi. Doru atlar özellikle alacalı atlar tercih edilirdi. Alacalı veya benekli atlara kutsal gözüyle bakılırdı. Atın yetiştirilmesini sahibi olan ve oyuna çıkan kişi yapardı. Zengin kişilerde, Türkmen beyleri veya Yörük başlarının özel seyisleri olurdu. "Mesela; senin dedenin atlarına Boz Memmet bakardı. Boz Memmet çok iyi bir seyisti. Ondan sonra baban ve emmin bir aradayken Çalık Hacı bizim seyisti. Çalık'ta fena bir at bakıcısı değildi. Son kır rahvan atımızı o yetiştirdi. Sürmeli adında bir kara atımız vardı ki, yarışların alayında birinci olurdu. Ama onu Boz Memmet'in elinde doğmuştu..." (K.K. Yeter Türkmen, 21.08.2019)

3.11. Oyuna başlama anı: Çeri başları veya oymak beyleri oyun alanının ortasına gelir. Hakem eline at nalını alır ve çeri başlarına dönerek yazı mı turamı der. Her gurubun çeri başı birini seçer. Hakem hızlı bir şekilde at nalını havaya atar. At nalının çengelli kısmı tura diğer tarafı yazıdır. Hangi taraf gelirse o gurup oyuna başlar. Bazı durumlarda ise yumuşak zeminden dolayı nal yere dik şekilde düşer Böyle durumlarda hakem tarafından atış yeniden yapılır (K.K. Döne Bayazıt, 12.08.2019).

3.12. Oyun Kuralları: Orta çizgide karşılıklı iki hakem yerlerini alır. Hakemin komutuyla oyunculara atlarına binip ellerine turalarını alarak yerlerine geçerler. Kurayı kazanan gurup oyuna başlar. Guruptan ilk oyuna başlayacak oyuncu çeribaşı tarafından belirlenir. Çeri başının belirlediği oyuncu elinde turasını sallayarak rakip oyuncularının yanına yaklaşır ve herhangi bir oyuncuya vurmaya çalışır. - Oyuncu rakip oyuncuya vurup kendi çıkış çizgisine ulaşırsa rakip oyuncu oyun dışı kalır. Kendisine tura değen oyuncu rakip oyuncuya çıkış çizgisine varana kadar vurursa, vurduğu oyuncu oyun dışı kalır ve vuramazsa kendisi oyun dışı kalır. Sıra diğer takıma geçer (K.K. Muammer Koç,14.08.2019).

Oyuna ilk başlayan oyuncu rakip oyuncuya turasını sallayıp vuramazsa, rakip oyunculardan birisine vurulmadan kendi çıkış yerine ulaşmaya çalışır. Vurulursa kendisi oyun dışı kalır. Vurulmazsa oyun yeniden rakip takım tarafından devam eder. - Oyuncu kendi oyun alanından çıkış yapıp turasıyla rakip oyuncuya vurursa, vurulmadan kendi çıkış çizgisine ulaşırsa vurduğu oyuncu oyun dışı kalır. Eğer vurulan oyuncu vuran oyuncuya turasıyla vurursa, vuran oyuncu oyun dışı kalır. - Çizgi ihlali yapan oyuncu oyun dışı kalır. - Oyuncu kaçarken at veya kendisi düşerse centilmenlik misali o oyuncuya vurulmaz ve oyun yeniden düşen oyuncunun veya arkadaşlarının birisinin çıkış yapmasıyla başlar.

Oyuncu turasıyla rakip oyuncuya sallar ve rakip oyuncu turayı yakalarsa, turayı vuran oyuncu çekerek, oyuncuyu kendi oyun alanına getirirse rakip oyuncu elenir. - Turayı vuran oyuncu elindeki turayı bırakırsa oyundan elenir. - Çeri başı dediğimiz oyuncular kendi eşleri ile yer değiştirebilir. - Tura her ne şekilde rakip oyuncunun atına değerse vuran oyuncu, rakibe kötü söz söyleyen, aşağılayıcı hareket yapan, rakibe tepik ve sumsuk (yumruk) atan, üç defa çıkış çizgisinde ihlal yapan oyuncu oyun dışı kalır.

4.SONUÇ VE ÖNERİLER

Toplumun gelişmesi için belirli tarihsel koşulların bir ürünü olarak fiziksel kültür ve spor, insanın ruhsal faaliyetinin tarihsel olarak ortaya çıkan sonuçlarının toplamını oluşturur. İnsanlarımız göçebe dönemlerde hep bir arada yaşadıkları için çocuk da o toplumun bir ferdi olarak herkesle birlikte halk edebiyatı ürünleri ile beslenir. Özellikle Binboğa Dağı eteklerindeki eski yörük olan Sevin Köylerinin bilinçaltında göçebe kültürü taşıdıkları ve en modern kentlerde oturanlarda bile hala halk edebiyatının bir şekilde gelişmeye devam etmekte olduğu; göçebe yaşam tarzının koşullarında binicilik oyunlarının, fiziksel kültürün ana formları ve ana araçları olarak kalmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla atlı tura oyununun işlevsel ve ideolojik kökenleri tarihsel olarak her

şeyden önce, dış güçle yüzleşmek zorunda kalmanın yanı sıra askeri güçlerin lideri olan bir kitlenin seçimi ile ilişkilendirilebilir. Atlı tura oyununa benzer oyunlar, Orta Asya Türk toplumlarında “Cılanaç Çarpışuu” ve “Öpkö Çarpışuu” adıyla iki tarzı da 1970 yılına kadar aktif olarak oynanmıştır. Atlı tura oyunundaki dede-baba, aksakal- hükümlü kişi, ödül, kategori vb. ritüellerin Orta Asya’dan kaynağını aldığı; 19. yüzyılın kaynakları, etnografik gerçekliğin yanı sıra, İslam öncesi kültürün arkaik özelliklerinin bu atlı tura oyunu ritüelleri çerçevesinde varlığına tanıklık ettiği görülür. Oyunun özel, dini, milli, ekonomik vb. sosyal merasimlerde oynadığı belirlenmiştir. Kahramanmaraş’ın Elbistan ilçelerinde 1940’lı yıllara kadar, Afşin ve Göksun ilçesi Binboğa Dağı eteklerinde ki köylerde ise 1970’li yıllara kadar yoğun bir şekilde oynandığı tespit edilmiştir. Tamamıyla savaş karakterli olduğu anlaşılan “atlı tura oyunu”nun, Orta Asya Türk halklarında da aynı tarzda versiyonlarına rastlanılmıştır. Atlı tura oyunu mücadelesinin işlevsel ve ideolojik kökenleri, tarihsel olarak, her şeyden önce, dış güçle yüzleşmek zorunda kalmanın yanı sıra askeri güçlerin lideri olan bir kitlenin seçimi ile ilişkilendirildi. Ayrıca ritüel-oyun yaklaşımına dayanarak; atlı tura oyununun ritüeli ve yarışmanın sembolizm ve törensel işlevi, özellikle Sevin köyleriyle söyleşide, Orta Asya toy (şenlik) ve tören kültürünün bütünleyici ve arkaik katmanını olduğunu ortaya koymaktadır. Bilimsel olarak pedagojik önemi ve yeni nesillere kendi kültürel rolü ve yeri tanıtılmalı, oyunlarının eğitim sürecindeki etkililiği teorik bakımdan talil edilmesi ve pratik olarak uygulanması önerilir. Aynı zamanda, etnik kökenlerin asırlık tarihi gelişimi bağlamında, arkaik formlardan kaynaklanan ritüel oyunlar ve yarışmalar modern zamanların gereklerine uygun olarak sürekli dönüştürülüp gerçekleştirilmesi önerilir.

KAYNAKÇA

- Alektorov, E.A. (1888). Prazdnichniye razvlecheniya i Kirgizov. *Ovenburg Listesi*, 1888, no: 42.
- Aytmambetov, D. (1967). *Kultura Kirgizskogo norada vo vtoroy polovine XIX-naçale XX veka*. Frunze: Nauk.
- Devellioğlu, F. (1993). *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat*. 13. Baskı, Haz. Aydın Sami, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Adorno, Theodor (1982). *Prisms*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press
- Divaevo, A.A. (1907). İgri v Proşlih u Kirgizskoy Molodgoji. *Türkistankiye Vedomosti*, Ak-ÇAR- Taşkent.
- Grodekov, N.İ (1899). *Kirgizi i Karakirgizi Srdaryinskoy oblasti*. C (+)1, Taşkent: Yuridiceskiy bit.
- İmamoğlu, G., Koca, F. (2018). The Depict of Sportive Struggles with Animals in Some Images in Ancient Times. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*,11(61), s. 479-488
- İmamoğlu, O., Taşmektepligil. M. Y., Türkmen. M. (1997). Türk Kültüründe Spor. *Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*,10:139-144
- Kuzhugeta, K.V. (2017). *Traditsionnyye vidy sporta i sostyazaniya u tuvintsev muzhchin*. Kızıl: Tuvinskiy Istoricheskiy fakultet otechestvennoy.
- Oynoshev, M., P. Chochkina (2016). *Altayskiye narodnyye igry*. Gorno-Altaysk: ÇP Orekhov
- Ömürzakov, D., Musin, Y. (1973). *Kirgizki noradnie igri*. Frunze: Mektep.
- Ömürzakov, D. (1956). *Fiziçeskaya kultura i sport v kirgizskoy*, Frunze: SSR.
- Parlatır, İ. (1999). Türk Dil Kurumunda Sözlük Çalışmaları. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C: 1999/I, S: 568, s. 270-284.
- Rojdestvenskiy, P.A. (1928). Kirgizskiy natsionalniye sport i igri, Frunze: SSR.
- Türkmen, M & Özmaden, H. (2000). Kirgizlerde Popülerliğini Yitirmiş Geleneksel Binicilik Sporları ile Türkiye’deki Versiyonları. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi (Gazi BESBD)*, V.2: 43- 66.
- Türkmen, M. İmamoğlu, O. Ziyagil M.A. (2006). Popularity of the Wrestling sport in Turkey and it’s comparison with the selected sports. *Researches About The Turks All Around The World*, 163, 77-94 pp.
- Türkmen, M. (2013). Opinions about Kirgiz traditional equestrian sports. *Vestnik Fiziçeskoy Kulturi i Sporta*, Volume (İssue) No: 1- (9),pp. 74-79
- Türkmen, M. (1996). *Türklerde Geleneksel Atlı Sporların Yapılışı, Kaynağı ve Bilinmeyen Yeni Boyutları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, SBE Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı.
- Türkmen M., Useev N.(2019). The Historical Background of Kyrgyz Traditional Sports. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*,Volume: 12 Issue: 66: 1486-1491
- Yamak B. İmamoğlu O., İslamoğlu İ., Çebi M. (2018). The Effects of Exercise on Body Posture. *Turkish Studies Social Sciences*, Volume 13(18),s.1377-1388
- Yamaner F.,İmamoğlu O.,Yamaner E.,Keskin E.Ç. (2018). Investigation of the Moral Attitudes of Students who Are Taking Sports Training. *The Journal of Kesit Academy*,4 (13),s. 251-257

a. Kaynak Kişi (K. K.) Listesi

- K.K. 1: Cuma Arslan, Afşinli, 73 yaşında, Eski göçebe Yozcu, Görüşme tarihi: 09.08.2019.
- K.K. 2: Döndü Özden, Afşinli, 83 yaşında, Ev hanımı, Görüşme tarihi: 16.08.2019.
- K.K. 3: Döne Bayazıt, Göksunlu, 77 yaşında, Ev hanımı, Görüşme tarihi: 12.08.2019.
- K.K. 4: Durmuş Arslan, Afşinli, 88 yaşında, Eski göçebe Yozcu, Görüşme tarihi: 19.08.2019.
- K.K. 5: Erdoğan Altürk, Elbistanlı, 87 yaşında, Eski göçebe Yozcu, Görüşme tarihi: 20.08.2019.
- K.K. 6: Mehmet Dayan, Akçadağlı, 76 yaşında, Emekli öğretmen, Görüşme tarihi: 15.08.2019.
- K.K. 7: Melek Kızılay, Afşinli, 89 yaşında, Ev hanımı, Görüşme tarihi: 16.08.2019.
- K.K. 8: Muammer Koç, Sarızlı, 74 yaşında Emekli öğretmen, Görüşme tarihi: 14.08.2019.
- K.K. 9: Selbi Türkmen, Afşinli, 84 yaşında, Ev hanımı, Görüşme tarihi: 22.08.2019.
- K.K. 10: Yeter Türkmen, Afşinli, 102 yaşında, Ev hanımı, Görüşme tarihi: 21.08.2019.